

Sylwia Toczek-Werner, Mariusz Sołtysik

Akademia Wychowania Fizycznego we Wrocławiu

Zróznicowanie preferencji mieszkańców Wrocławia w zakresie turystyki weekendowej

Wstęp

Wykorzystanie czasu podczas weekendu przez mieszkańców dużych miast stanowi od kilku dziesięcioleci problem dość samoistny. Czas wolny w końcu tygodnia jest elementem stałego rytmu wypoczynkowego człowieka, a spędzanie tego czasu można rozpatrywać w kategoriach cech jego kultury, a zwłaszcza w kategoriach skuteczności jego wypoczynku. Do tych jednostkowo-społecznych zjawisk dodać należy tworzenie się w różnych kręgach i środowiskach specyficznych wzorów zachowań weekendowych, którym towarzyszą określone – zaspokajane lub niezaspokajane – potrzeby, określone zajęcia preferowane oraz określone aspiracje.

Zależnie od wysokości i stopnia stabilizacji stopy życiowej ludności, od umiejętności planowania i organizowania czasu i zajęć w tym czasie, a wreszcie od posiadanych przez ludzi predyspozycji – kształtują się w życiu społecznym swoiste modele zachowań wypoczynkowych. Wiele z nich odnosi się do zachowań wiążących się z wyjazdem poza miejsce pracy i zamieszkania, nazywanych turystyką weekendową (Gaworecki 2003).

Turystyka weekendowa należy obecnie do coraz popularniejszych rodzajów turystyki. Decydują o tym jej specyficzne cechy. Po pierwsze nie wymaga wygospodarowania dużej ilości czasu wolnego, co jest ważne dla współczesnego, zajętego pracą człowieka. Krótkotrwały wypoczynek poza miejscem pracy i zamieszkania, ale w niezbyt dużej

odległości od tych miejsc daje człowiekowi zmęczonemu trudami życia codziennego optymalną możliwość zaspokojenia potrzeby odnowy sił, ochrony i zachowania zdrowia oraz uwolnienia się, choć na krótko od czynności przykrych, ograniczających wolność. Potrzeby tego typu można w czasie weekendu zaspokajać wieloma różnymi sposobami. Człowiek ma w tym zakresie duży wybór i choć na danym etapie życia preferuje najczęściej jeden ze znanych mu sposobów, nie rezygnuje z przejmowania pewnych elementów innych stylów. Czas w końcu tygodnia jest odpowiednim czasem na dokonywanie takich wyborów i zaspokajanie ważnych dla człowieka potrzeb. Jest to czas, nad którym może on mieć większą kontrolę i który może faktycznie wykorzystać dla siebie, nadając czynnościom podejmowanym w tym czasie własne znaczenia.

Z prac badawczych na temat turystyki weekendowej w Szwajcarii i w Niemczech wynika, że ponad 80% gospodarstw domowych, co najmniej raz w roku bierze udział w tego rodzaju turystyce, a w każdy weekend od 20% do 40% ludzi znajduje się w podróży. W wypoczynku weekendowym najbardziej aktywnie uczestniczą jednoosobowe gospodarstwa domowe ludzi młodych oraz wieloosobowe gospodarstwa domowe średnich i wyższych warstw społecznych (Kaspar 1991).

Realizowane w Polsce w roku 2004 badania uczestnictwa w turystyce, mówią o 27% Polaków wyjeżdżających na krótko poza miejsce pracy i zamieszkania w różnych celach, w tym wyjazdami w celach turystyczno-wypoczynkowych zainteresowanych było 37,4% badanych. Według danych szacunkowych, w grupie tej najliczniej reprezentowany był przedział wieku 15-19 lat (prawie 58% ogółu zainteresowanych), najmniej licznie natomiast przedział wieku 60 i więcej lat (18%). Wyjazdy tego typu organizowane były najczęściej samodzielnie – bez pośrednictwa. W trakcie takich wyjazdów, podejmowanych w większości przypadków latem, turyści krótkookresowi najchętniej korzystali z możliwości zamieszkania u krewnych lub znajomych.

Uczestnictwo w krótkich podróżach turystycznych było najbardziej zróżnicowane przez przynależność do grupy społeczno-zawodowej, sytuację materialną, wykształcenie oraz wiek. Na krótko częściej wyjeżdżały osoby pracujące niż niepracujące, częściej mieszkańcy miast niż wsi, częściej mieszkańcy większych niż mniejszych miast (Łaciak 2005).

Choć według danych Instytutu Turystyki, w roku 2004 w stosunku do roku 2003 w Polsce nastąpił spadek uczestnictwa w krótkich podróżach o 11,3%, w krajach europejskich notowany jest ich wyraźny, systematyczny wzrost (Suchman, Veal, Zuzanek 1996). Sądzi się, że różnica w obrazie uczestnictwa wynika z innego podejścia do badania tego zjawiska w zróżnicowanych kulturowo społeczeństwach, odmiennego definiowania określonych stanów rzeczy i ich uproszczonego interpretowania.

Mimo danych Instytutu Turystyki, obserwacje bezpośrednie prowadzone w skali mikro pozwalają sądzić, że spadek uczestnictwa raczej nie dotyczy tych krótkich wyjazdów, które podejmowane są w celach turystyczno-wypoczynkowych. Specjaliści mówią wręcz o uzasadnionym wzroście popularności turystyki weekendowej wynikającym z wzrastającego popytu na krótkotrwały wypoczynek, ale w niezbyt dużej odległości od pracy i miejsca zamieszkania. Potrzeba odbudowy, zachowania oraz ochrony sił fizycznych i psychicznych utraconych w wyniku całotygodniowej

stresującej pracy i życia w mieście stanowi, zdaniem specjalistów, ważny czynnik popytu na ten rodzaj turystyki.

Prowadzone dyskusje nad skalą uczestnictwa w turystyce krótkookresowej i niejasności w tym zakresie wynikają z faktu, że badania weekendów i ich wykorzystania na turystykę nie mają w Polsce tradycji. Do tych badań, które uznaje się dotąd za najbardziej znaczące dla rozwoju wiedzy, należą historyczne już (z lat 70. ubiegłego stulecia) badania warszawskiego zespołu naukowców Instytutu Naukowego Kultury Fizycznej, kierowanego przez prof. Zygmunta Skórzyńskiego, nt. weekendów mieszkańców Krakowa (Skórzyński 1972). W nowszej historii, obejmującej koniec lat 90. podobne, choć zakrojone na szerszą skalę z uwagi na zastosowane podejście badawcze, były badania przekrojowe ośrodka wrocławskiego, którego pracami kierował prof. Jerzy Wyrzykowski (Wyrzykowski 2000). Badania te nie koncentrowały się na określonej kategorii czasu, swoim zasięgiem obejmowały wszystkie jego rodzaje i odnosiły się zarówno do zasobów, jak i sposobów ich wykorzystania.

Wychodząc z założenia, że decyzje i wybory ludzi w zakresie turystyki są różne, a powodów istnienia różnic szukać należy zarówno w samych ludziach, którzy się między sobą różnią, jak i w różnorodności sytuacji, w jakich ludzie się znajdują, autorzy tego opracowania postanowili przyjrzeć się bliżej roli czynnika wieku dla uczestnictwa w turystyce.

Celem badania, przedstawionego częściowo w niniejszym opracowaniu, było zidentyfikowanie preferencji weekendowych mieszkańców Wrocławia związanych z turystyką, stopnia w nich zaangażowania oraz stanu ich wiekowego zróżnicowania. Uważa się, że rozważenie tego zagadnienia w kontekście czynnika wieku może być szczególnie istotne dla bliższego poznania realizowanego w badanej społeczności systemu wartości, stylu życia, poziomu regeneracji sił witalnych, a także zachowań nabywczych, modelu konsumpcji i zdolności wytwórczych ludności. Interesujące autorów problemy badawcze opisać można następującymi pytaniami:

- jakich wyborów dokonują w końcu tygodnia mieszkańcy Wrocławia w zakresie sposobów zaspokajania swoich potrzeb turystyczno-wypoczynkowych?
- czy sposoby zaspokajania tego typu potrzeb są zróżnicowane wiekiem?
- ile czasu średnio przeznaczają mieszkańcy Wrocławia na zaspokajanie potrzeb turystyczno-wypoczynkowych wykorzystując do tego celu wybrane sposoby?
- czy średni czas przeznaczany na zaspokajanie tych potrzeb z pomocą wybranych rodzajów zachowań o charakterze turystyczno-wypoczynkowym jest zróżnicowany wiekiem?

Materiały źródłowe i metodyka badań

Badaniami objęto równolegle dwie zbiorowości zameldowanych na stałe mieszkańców Wrocławia:

- młodzież szkolną i akademicką w wieku od 14 do 25 lat,

– osoby w wieku powyżej 15 lat, nieuczące się, utrzymujące się z pracy zarobkowej, emerytury, renty, zasiłku i innych źródeł dochodów.

Badanie miało charakter reprezentacyjny i objęło 0,54% zbiorowości generalnej, tj. 2816 osób, z tego 632 będących na etapie nauki w szkołach podstawowych i szkołach średnich, 243 studiujących, 1577 nieuczących się już osób w wieku aktywności zawodowej (tj. od 16 do 60 lat) i 364 osoby, które zakończyły już aktywność zawodową (powyżej 60 roku życia).

Badanie miało formę ankiety bezpośredniej i w grupie młodzieży uczącej się przeprowadzone zostało w szkołach, a w grupie osób nieuczących się, pracujących stale lub dorywczo i niepracujących w miejscach ich zamieszkania.

Badanie zostało przeprowadzone przez zespół przeszkolonych ankietatorów. Zadawane mieszkańcom pytania dotyczyły m.in. uczestnictwa w wyjazdach krótkookresowych poza Wrocław podejmowanych w celach turystyczno-wypoczynkowych. Po dokonaniu wstępnych ustaleń, co do liczby mieszkańców Wrocławia uczestniczących w tego typu turystyce, szczegółowe pytania o preferencje w tym zakresie skierowano do 901 osób, tj. 31,9% ogółu ankietowanych. Pytano o preferencje odnoszące się do ostatniego wyjazdu weekendowego poprzedzającego badanie. Badani spośród wszystkich podanych w ankiecie możliwości, zaznaczali własne preferencje według hierarchii ważności.

Przyjęty zamiar badawczy zakładał, że uzyskane odpowiedzi zostaną zanalizowane z uwzględnieniem kategorii wieku badanych, co da określoną, choć niewątpliwie ograniczoną podejściem ilościowym na tym etapie badania, wiedzę na temat wiekowego zróżnicowania turystycznych preferencji weekendowych.

Pojęcie „preferencje weekendowe” zostało w tym badaniu zdefiniowane jako te sposoby spędzania weekendów, wyjeżdżając dla wypoczynku poza miejsce zamieszkania, które są przez badanych podejmowane aktualnie najchętniej, w konkretnie istniejących, rzeczywistych dla nich warunkach.

Dokonany dla potrzeb porównawczych wybór kategorii wieku – spośród kilku innych ważnych kategorii demograficznych – wynikał z faktu nierównomierności angażowania się turystycznego ludzi na różnych etapach życia. Odpowiadają za to czynniki biopsychiczne, stanowiące konsekwencję naturalnych zmian organizmu dokonujących się w ontogenezie, ale doniosłe znaczenie mają też ściśle powiązania wieku z uwarunkowaniami społeczno-kulturowymi, które nie pozostają bez wpływu na uczestnictwo w turystyce.

Wyniki badań

Zróżnicowanie preferencji weekendowych mieszkańców Wrocławia związanych z turystyką w odniesieniu do wieku przedstawia tabela 1. Z zawartych w niej danych wynika, że turystykę weekendową uprawiali przedstawiciele wszystkich grup wiekowych objętych badaniem.

Lista przedstawiona w tabeli 1 ukazuje 10 najczęściej występujących sposobów spędzania czasu wolnego w końcu tygodnia. Wielkości odsetków charakteryzują częstotliwość występowania określonych preferencji wypoczynkowych odpowiadających określonym kategoriom wieku. Z danych wynika, że zakładany związek między wiekiem badanych a ogólną rangą preferencji rzeczywiście istnieje.

Tab. 1. Preferencje turystyczne – rozkład danych w procentach według wieku

Rodzaje preferencji turystycznych	Odsetek wskazań według wieku			
	14-19 lat (n=201)	20-24 lata (n=77)	25-59 lat (n=521)	60 i więcej lat (n=102)
Wyjazd na ryby	4,0	1,3	17,5	20,6
Wyjazd do lasu	17,4	16,9	72,0	65,7
Piesza wędrówka turystyczna	11,9	18,2	30,5	22,5
Wycieczka rowerowa	10,4	2,6	33,2	7,8
Wycieczka samochodowa	19,9	28,6	62,0	44,1
Wycieczka autokarowa	1,0	1,3	3,1	3,9
Wyjazd w góry	10,4	10,4	29,6	-
Narciarstwo nizinne, biegowe	1,5	1,3	3,1	-
Wyjazd do rodziny, znajomych	29,3	33,8	91,9	80,4
Pobyty w domku letniskowym	5,5	6,5	14,8	7,8
Inne preferencje	1,5	7,8	3,8	-

Źródło: opracowanie własne.

Dane w tabeli nr 1 wskazujące na zróźnicowany stosunek badanych z różnych grup wiekowych do zwyczaju wyjazdów weekendowych i sposobów ich spędzania, nie dają jednak obrazu przejrzystego. Wraz z wiekiem nie rośnie bowiem zainteresowanie podejmowaniem wszystkich wymienionych form aktywności w zakresie wypoczynku weekendowego. Jedno, co można stwierdzić z całą pewnością to że najczęściej aktywność w zakresie świątecznych wyjazdów wypoczynkowych zgłaszają osoby pomiędzy 25 a 59 rokiem życia. Ta grupa wiekowa była reprezentowana aż przez 57,8% ogółu wyjeżdżających na wyjazdy weekendowe.

Zachowania turystyczne często charakteryzuje się według indywidualnego zaangażowania się w nie ludzi. Można mówić o zachowaniach aktywnych, pasywnych, intensywnych, ekstensywnych. Dodatkowym kryterium oceny tego zaangażowania może być długość czasu, jaki się tym zachowaniom poświęca (minuty, godziny, dni, tygodnie).

Interesującą informację na temat preferencji turystycznych badanych można pozyskać analizując poszczególne ich rodzaje, biorąc pod uwagę taką cechę jak intensywność. Na wyłonionej w toku badań liście znalazły się tylko trzy rodzaje zachowań aktywnych intensywnych – wędrówka piesza, wycieczka rowerowa i narciarstwo, przy czym to ostatnie już nie dotyczy najstarszej badanej podgrupy wiekowej. Trzeba przy tym zwrócić uwagę, że wymienione zajęcia nie zostały przez badanych szczególnie wyróżnione, o czym mówi ich nie najwyższe usytuowanie w przedstawionym zbiorze preferencji.

Tab. 2. Średni czas przeznaczany na preferencje turystyczne – rozkład danych w godz. i min. według wieku

Rodzaje preferencji turystycznych	Średni czas trwania według wieku			
	14-19 lat (n=201)	20-24 lata (n=77)	25-59 lat (n=521)	60 lat i więcej (n=102)
Wyjazd na ryby	3.23 ³	1.00 ³	5.04 ³	4.18 ³
Wyjazd do lasu	2.34 ³	1.39 ³	4.36 ³	5.26 ³
Piesza wędrówka turystyczna	2.51 ³	3.02 ³	5.22 ³	5.50 ³
Wycieczka rowerowa	2.26 ³	2.30 ³	3.18 ³	4.00 ³
Wycieczka samochodowa	2.19 ³	2.39 ³	4.48 ³	6.54 ³
Wycieczka autokarowa	4.30 ³	5.00 ³	8.10 ³	8.00 ³
Wyjazd w góry	6.07 ³	6.53 ³	9.36 ³	-
Narciarstwo nizinne, biegowe	1.40 ³	4.00 ³	6.12 ³	-
Wyjazd do rodziny, znajomych	4.55 ³	3.54 ³	7.30 ³	8.22 ³
Pobyty w domku letniskowym	7.17 ³	7.24 ³	9.42 ³	9.00 ³
Inne preferencje	5.40 ³	7.55 ³	5.15 ³	-

Źródło: opracowanie własne.

Tabela nr 2 zawiera listę 10 najczęściej występujących w badanej grupie preferencji turystycznych wraz z przypisaną im według przedziału wieku, średnią wartością czasu im poświęcanego. Charakteryzując według kryterium czasu i wieku wskazane przez badanych preferencje, można m.in. powiedzieć, że czynnik wieku nie różnicował w zasadzie tylko jednej z nich, a mianowicie wyjazdów do rodziny, znajomych. We wszystkich podgrupach wiekowych preferencja ta była, według kryterium czasu, wymieniana na pierwszym miejscu.

Z literatury przedmiotu wiadomo, że wykorzystanie czasu uzależnione jest przede wszystkim od biologicznych oczekiwań ludzkiego organizmu oraz od uwarunkowań społecznych. Wiek jako czynnik biologiczny i społeczny prawdopodobnie, w przypadku tego badania, miał wpływ na czas, jaki badani mogli lub chcieli przeznaczyć na poszczególne rodzaje preferencji turystycznych. Na podstawie danych nie można powiedzieć, by w wykorzystaniu czasu weekendowego w formie zachowań związanych z turystyką, występowały jakieś szczególne prawidłowości poza jedną, którą wyznacza czynnik wieku i która mówi o potrzebie przeznaczania wraz z biegiem życia większej ilości czasu wolnego na realizację swoich preferencji turystycznych. O takim stanie rzeczy informują przedstawione w tabeli 2 wzrastające do wieku 60 lat wartości odsetków dotyczących czasu trwania prawie wszystkich ujawnionych preferencji. Po przejściu tej granicy, wartości te znacznie spadają. Zaobserwować można nawet sytuację, że niektóre rodzaje zachowań weekendowych przestały być w ogóle wybierane przez badanych w wieku starszym.

Zakończenie

Badania statystyczne dowodzą, że wszelkie wybory i decyzje, które człowiek podejmuje w zakresie wykorzystania czasu wolnego na turystykę, mają swoje uwarunkowanie przede wszystkim w rozmiarach tego czasu oraz sytuacji materialnej. Gdyby jednak zanalizować to zjawisko z perspektywy mikro, a nie makroskali, znaczenie tych czynników dla ludzi mogłoby okazać się nie tak decydujące.

Współczesna wiedza mówi, że każda próba wyjaśnienia preferencji turystycznych musi uwzględniać oprócz wyżej wymienionych czynników, wiele innych, takich jak: wiek, płeć, osobowość, przestrzeń, ale również cykl życia rodziny, historię pobytu w danym miejscu i dostępność do informacji (Suchman, Veal, Zuzanek 1996, Sołtyś 2000, Toczek-Werner 2001).

Turystyczne zachowanie się człowieka na przestrzeni całego cyklu życiowego, mimo jego personalnego wymiaru, zawsze przebiega w kontekście społecznym i jest związane z przyjęciem określonego wzoru postępowania. Wybór tego wzoru jest najczęściej zdeterminowany wiekiem i to nie tylko z powodu zmieniających się fizycznych oraz psychicznych możliwości organizmu, ale na skutek zaistnienia określonych sytuacji, w których się człowiek w danym czasie swojego życia znajduje.

Na poszczególnych etapach życia człowiek może występować w wielu różnych rolach, z którymi wiążą się określone wpływy społeczne, poszukiwania i możliwości. W istocie rzeczy zespół tych ról może prowadzić do różnorodnych sposobów turystycznego wykorzystania czasu wolnego na tym samym etapie życia (np. niektóre rodzaje turystyki uprawia się z rodziną, inne z przyjaciółmi, inne ze współpracownikami, jeszcze inne samotnie). Pełniąc określone role w cyklu swojego życia (dziecka, rodzica, partnera życiowego), człowiek pozostaje pod wpływem różnych grup (w dzieciństwie największy wpływ mają rodzice, w latach szkolnych nauczyciele i koledzy szkolni, później koledzy z pracy). Wiąże się to z kolei z istotną kwestią hierarchii preferencji turystycznych, w sensie podporządkowania preferencji jednej osoby potrzebom i preferencjom innych. Dlatego dla każdej próby ustalenia struktury preferencji turystycznych w indywidualnym zachowaniu się człowieka, kluczowe znaczenie ma znajomość cyklu życiowego i różnych zmieniających się ról w tym cyklu. Jest to ważne, dlatego że ujawnia się przy tym różnice między prawdziwymi i głoszonymi powodami uczestnictwa w wielu przedsięwzięciach turystycznych.

Jak wynika w powyższych rozważaniach, zarówno czas wolny, jak i zachowania turystyczne podejmowane w tym czasie są pojęciami bardzo osobistymi, a przy tym wieloznacznymi, mają też inne znaczenie dla poszczególnych ludzi w różnych ich sytuacjach życiowych. Rozumienie i interpretowanie tych pojęć jest kształtowane przez indywidualne i społeczne doświadczenia, wartości i kulturę.

Każdy etap życia człowieka wywołuje specyficzne potrzeby związane z turystyką, ale też narzuca pewne, często poważne ograniczenia w zachowaniach turystycznych. Do nich należą m.in.: niedostatek środków finansowych (występujący np.

w czasach młodości, pod koniec życia lub we wczesnych latach po założeniu rodziny), zmniejszona ruchliwość (np. z powodu posiadania małych dzieci, obniżonych na skutek podeszłego wieku możliwości organizmu, utrudnionej lub wręcz niemożliwej dostępności do transportu prywatnego lub publicznego) albo po prostu brak czasu wynikający z zapotrzebowania na czynności obowiązkowe.

W literaturze przedmiotu coraz powszechniej spotyka się tezę, że złożone sytuacje, mające miejsce w przebiegu życia człowieka, powinny być dla badaczy problemu głównymi kryteriami klasyfikowania wzorów uczestnictwa w turystyce we wszystkich jej przejawach.

Obserwacje naukowe wskazują, że każda próba opisu i pomiaru działań podejmowanych w czasie wolnym jest z tego powodu zadaniem bardzo złożonym, wiążącym się z trudnymi do przewidzenia konsekwencjami metodologicznymi (Suchman, Veal, Zuzanek 1996). Dlatego sugeruje się, by w badaniach dotyczących problematyki czasu wolnego i jego wykorzystania na turystykę za najważniejsze uznać odpowiednie dopracowanie kwestii konceptualnych.

Literatura

- Gaworecki W. W., 2003, *Turystyka*, PWE, Warszawa.
- Kaspar C., 1991, *Die tourismuslehr im grundriss*, Verlag Paul Haupt, Bern-Stuttgart.
- Łaciak J., 2005, *Uczestnictwo Polaków w wyjazdach turystycznych w 2004 r.*, Instytut Turystyki, Warszawa.
- Skórzyński Z. (red.), 1972, *Weekendy mieszkańców Krakowa*, Instytut Naukowy Kultury Fizycznej, Warszawa.
- Suchman G., Veal A.J., Zuzanek J., 1996, *World leisure participation: free time in the global village*, University Press, Cambridge, UK.
- Sołtysik M., 2000, *Profil demograficzno-społeczny młodzieży uczestniczącej w rekreacji i turystyce (na przykładzie młodzieży wrocławskiej)*, [w:] *Aktywność ruchowa ludzi w różnym wieku*, Wyd. Albatros, Szczecin, 5.
- Toczek-Werner S., 2001, *Wpływ cyklu życiowego na zróżnicowanie wykorzystania czasu wolnego*, [w:] *Rekreacja i turystyka: współczesne dylematy, zadania i perspektywy*, Polskie Stowarzyszenie Naukowe Animacji Rekreacji i Turystyki, Poznań.
- Wyrzykowski J. (red.), 2000, *Studia nad czasem wolnym mieszkańców dużych miast Polski i jego wykorzystaniem na rekreację ruchową i turystykę*, AWF, Wrocław.